

<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Materiał dodatkowy
<i>Zagadnienie:</i>	Erudycyjność w wypracowaniu maturalnym
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski
<i>Poziom egzaminu:</i>	Podstawowy i rozszerzony
<i>Adresaci dokumentu:</i>	Nauczyciele języka polskiego Uczniowie szkół ponadpodstawowych
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	20 kwietnia 2022 r.

Zespół redakcyjny:

dr Renata Bryzek (UPH Siedlce)
dr Wioletta Kozak (CKE)
Agnieszka Romerowicz (CKE)
Wioletta Łakoma-Sabat (CKE)

Recenzenci:

dr Tomasz Karpowicz (UW)
dr Marcin Smolik (CKE)
Andrzej Spilkowski (OKE w Gdańsku)
dr Romana Patyk (OKE w Jaworznie)
Teresa Bulska-Leśniak (OKE w Krakowie)
Zbigniew Kosiński (OKE w Łomży)
Sławomira Wójcik (OKE w Łodzi)
dr Mariusz Chołody (OKE w Poznaniu)
Grzegorz Sawa (OKE w Warszawie)
Beata Kwapińska (OKE we Wrocławiu)

Materiał został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Warszawie
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we
Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

1. Czym jest erudycja i erudycyjność? Dlaczego maturzysta powinien stać się erudytą?

A. Definicje słownikowe

erudycja

«wszechstronna wiedza książkowa»

sjp.pwn.pl

«rozległa wiedza w jakiejś dziedzinie nauki, wszechstronna znajomość jakiegoś przedmiotu; wiedza książkowa»

Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

«wszechstronna wiedza na jakiś temat, wynikająca z dużego czytania i zdobycia dobrego wykształcenia»

wsjp.pl

erudycyjność

«cecha czegoś, co jest świadectwem erudycji»

wsjp.pl

erudyta

«człowiek o wielkiej erudycji, mający rozległą wiedzę książkową w jakiejś dziedzinie»

sjp.pwn.pl

«osoba, która posiada wszechstronną wiedzę, wynikającą z dużego czytania i zdobycia dobrego wykształcenia»

wsjp.pl

Zgodnie z przytoczonymi definicjami erudyta to człowiek, który może poszczycić się szczegółową i rozległą wiedzą w danej dziedzinie, ponieważ jest czytany i wykształcony.

B. Erudycja na egzaminie maturalnym z języka polskiego na poziomie podstawowym i rozszerzonym

W zasadach oceniania wypracowania maturalnego zawartych w *Informatorach* zdefiniowano pojęcie 'erudycja', podkreślając funkcjonalne wykorzystanie wiedzy przedmiotowej przez zdającego w pracy.

[Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego od roku szkolnego 2022/2023](#)
(s. 35)

Erudycję należy rozumieć jako **wiedzę przedmiotową** zdającego, w tym wiedzę i umiejętność wykorzystania:

- **kontekstów,**
- **kodów kulturowych,**
- **terminologii,**
- **znajomości kultury, w tym literatury i sztuki.**

Wypowiedź świadcząca o **erudycji** zdającego to wypracowanie, w którym zdający, **rozważając problem sformułowany w poleceniu, funkcjonalnie wykorzystał wiedzę przedmiotową.**

[Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu dodatkowego od roku szkolnego 2022/2023](#)
(s. 23)

Erudycję należy rozumieć jako **wiedzę przedmiotową** zdającego, w tym m.in. wiedzę i umiejętność wykorzystania:

- **kontekstów,**
- **kodów kulturowych,**
- **terminologii,**
- **znajomości kultury, w tym literatury i innych dziedzin sztuki.**

Wypowiedź świadcząca o **erudycji** zdającego to wypracowanie, w którym zdający **funkcjonalnie wykorzystał wiedzę przedmiotową w rozważaniu problemu sformułowanego w poleceniu.**

Definicje erudycji na poziomie podstawowym i rozszerzonym są tożsame, różnica więc dotyczyć będzie zakresu wiedzy, terminologii, pojęć oraz umiejętności ich funkcjonalnego wykorzystania w pracy maturalnej. Na poziomie podstawowym będą to np. motywy literackie, problematyka analizowanego i interpretowanego tekstu, na poziomie rozszerzonym natomiast – również funkcje np. struktury tekstu, konwencji literackich, kategorii estetycznych.

Z definicji erudycji sformułowanej w *Informatorach* wynika, że o erudycyjności zdającego będzie świadczyć wypowiedź, w której zdający wykaże się sfunkcjonalizowaną wiedzą z obszaru I podstawy programowej – dla szkoły podstawowej i ponadpodstawowej – tj. Kompetencji literackich i kulturowych. Dlatego też w wypracowaniu na poziomie podstawowym oraz w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym ocena erudycji zdającego stanowi element oceny kryterium *Kompetencje literackie i kulturowe* i jest połączona z oceną poziomu argumentacji oraz funkcjonalności wykorzystania utworów literackich i kontekstów.

O erudycyjności zdającego może świadczyć także szeroki zakres środków językowych zastosowanych w wypowiedzi pisemnej, tzn. operowanie różnymi konstrukcjami składniowymi, bogata leksyka, w tym np. frazeologia, precyzyjne słownictwo. Opanowanie tej umiejętności ocenia się jednak w osobnym kryterium, tj. *Zakres i poprawność środków językowych*.

C. Umiejętności z obszaru kształcenia literackiego i kulturowego, w tym terminy i pojęcia, składające się na erudycyjność – zapisy podstawy programowej języka polskiego w szkole podstawowej i ponadpodstawowej

SZKOŁA PODSTAWOWA

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Wyrabianie i rozwijanie **zdolności rozumienia utworów literackich oraz innych tekstów kultury.**
2. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem **potrzebnej terminologii.**

Klasy IV–VI

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:
 - 1) omawia **elementy świata przedstawionego**, wyodrębnia **obrazy poetyckie** w poezji;
 - 2) rozpoznaje **fikcję literacką**; rozróżnia i wyjaśnia **elementy realistyczne i fantastyczne** w utworach, ze szczególnym uwzględnieniem ich w **prozie realistycznej, fantastycznonaukowej** lub utworach **fantasy**;
 - 3) rozpoznaje czytany utwór jako **baśń, legendę, bajkę, hymn, przypowieść, mit, opowiadanie, nowelę, dziennik, pamiętnik lub powieść** oraz wskazuje jego cechy gatunkowe; rozpoznaje **odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy**;
 - 4) zna i rozpoznaje w tekście literackim: **epitet, porównanie, przenośnię, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofę, anaforę, pytanie retoryczne, powtórzenie** oraz określa ich funkcje;
 - 5) omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu, w tym **tytułu, podtytułu, motta, puenty, punktu kulminacyjnego**;
 - 6) rozpoznaje elementy rytmizujące wypowiedź, w tym **wers, rym, strofę, refren, liczbę sylab w wersie**;
 - 7) opowiada o wydarzeniach **fabuły** oraz ustala kolejność zdarzeń i rozumie ich wzajemną zależność;
 - 8) odróżnia **dialog od monologu**, rozumie ich funkcje w utworze;
 - 9) charakteryzuje **podmiot liryczny, narratora i bohaterów** w czytanych utworach;
 - 10) rozróżnia **narrację pierwszoosobową i trzecioosobową** oraz wskazuje ich funkcje w utworze;
 - 11) wskazuje w utworze **bohaterów głównych i drugoplanowych** oraz określa ich cechy;
 - 12) określa tematykę oraz problematykę utworu;
 - 13) wskazuje i omawia **wątek główny oraz wątki poboczne**;
 - 15) objaśnia **znaczenia dosłowne i przenośne** w tekstach.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:
 - 1) identyfikuje wypowiedź jako **tekst informacyjny, publicystyczny lub reklamowy**;
 - 3) określa **temat i główną myśl** tekstu;
 - 4) dostrzega relacje między częściami wypowiedzi (np. **tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie**);
 - 6) odróżnia informacje o **faktach** od **opinii**;
 - 7) charakteryzuje **komiks** jako tekst kultury; wskazuje charakterystyczne dla niego cechy;
 - 8) rozumie swoistość tekstów kultury przynależnych do: **literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych**;
 - 9) wyodrębnia elementy składające się na **spektakl teatralny (gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty, muzyka)**; wyodrębnia elementy dzieła filmowego i telewizyjnego (**scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska, muzyka**); wskazuje cechy charakterystyczne przekazów audiowizualnych (**filmu, programu informacyjnego, programu rozrywkowego**);
 - 10) rozumie, czym jest **adaptacja utworu literackiego** (np. **filmowa, sceniczna, radiowa**) oraz wskazuje różnice między tekstem literackim a jego adaptacją;
 - 13) świadomie i z uwagą odbiera **filmy, koncerty, spektakle, programy radiowe i telewizyjne**, zwłaszcza adresowane do dzieci i młodzieży.

Klasy VII i VIII

Uczeń spełnia wymagania określone dla klas IV–VI.

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:
 - 1) rozpoznaje **rodzaje literackie: epika, liryka i dramat**; określa cechy charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów i przypisuje czytany utwór do odpowiedniego rodzaju;
 - 2) rozróżnia **gatunki epiki, liryki, dramatu**, w tym: **pamiętnik, komedia, fraszka, sonet, pieśń, tren, ballada, epepeja, tragedia** – i wymienia ich podstawowe cechy oraz wskazuje cechy gatunkowe czytanych utworów literackich;

- 3) wskazuje **elementy dramatu** (rodzaj): **akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog, dialog**;
 - 4) rozpoznaje w tekście literackim: **neologizm, eufemizm, porównanie homeryckie, inwokację, symbol, alegorię** i określa ich funkcje;
 - 5) zna pojęcie **komizmu**, rozpoznaje jego rodzaje w tekstach oraz określa ich funkcje;
 - 6) zna pojęcie **ironii**, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej funkcje;
 - 7) określa w poznawanych tekstach **problematykę egzystencjalną** i poddaje ją refleksji;
 - 8) określa **wartości estetyczne** poznawanych tekstów literackich;
 - 9) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich odwołania do **wartości uniwersalnych** związane z postawami społecznymi, narodowymi, religijnymi, etycznymi i dokonuje ich hierarchizacji;
 - 10) wykorzystuje w interpretacji tekstów literackich **elementy wiedzy o historii i kulturze**;
 - 11) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne **konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny**.
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:
- 1) wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu **publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego**;
 - 3) interpretuje dzieła sztuki (**obraz, grafika, rzeźba, fotografia**);
 - 4) dostrzega różnice między **literaturą piękną a literaturą naukową, popularnonaukową, publicystyką** i określa funkcje tych rodzajów piśmiennictwa;
 - 5) rozpoznaje **gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł, felieton** i określa ich podstawowe cechy;
 - 6) określa **wartości estetyczne** poznawanych tekstów kultury;
 - 7) znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w **filmach, komiksach, piosenkach**) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych.

SZKOŁA PONADPODSTAWOWA

- I. Kształcenie literackie i kulturowe.
5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z **wykorzystaniem potrzebnej terminologii**.
7. Kształcenie umiejętności **czytania, analizowania i interpretowania literatury** oraz innych tekstów kultury, a także ich **wzajemnej korespondencji**.
8. Kształcenie umiejętności **świadomego odbioru utworów literackich** i tekstów kultury **na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym**.

ZAKRES PODSTAWOWY	ZAKRES ROZSZERZONY
I. Kształcenie literackie i kulturowe.	
1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:	
1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r. ; 2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową); 3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne , w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści	spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto: 1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej ; 2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej , rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych; 3) rozpoznaje w utworach cechy prądów literackich i artystycznych oraz odczytuje ich funkcje; 4) rozróżnia grupę literacką i pokolenie literackie ; rozpoznaje założenia programowe w utworach literackich różnych epok; 5) rozpoznaje mitologizację i demitologizację w utworach literackich, rozumie ich uniwersalny charakter oraz rolę w interpretacji;

<p>i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;</p> <p>4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wylczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;</p> <p>5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;</p> <p>6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;</p> <p>7) rozumie pojęcie groteski, rozpoznaje ją w tekstach oraz określa jej artystyczny i wartościujący charakter;</p> <p>9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;</p> <p>10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;</p> <p>11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;</p> <p>15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;</p> <p>16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.</p>	<p>6) rozpoznaje w utworach literackich konwencje: baśniową, oniryczną, turpistyczną, nadrealistyczną, postmodernistyczną;</p> <p>7) określa przemiany konwencji i ich przenikanie się w utworach literackich; rozpoznaje odmiany synkretyzmu (rodzajowego, gatunkowego) oraz interpretuje jego znaczenie;</p> <p>8) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego: aliterację, paronomazję, kontaminację, metonimię, synekdochę, synestezję, odmiany inwersji, gradację; określa ich funkcje;</p> <p>9) rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;</p> <p>10) rozumie pojęcie parafrazy, parodii i trawestacji, wskazuje ich wzorce tekstowe; wykorzystuje te pojęcia w interpretacji utworu literackiego;</p> <p>11) porównuje różnorodne propozycje odczytania tego samego utworu literackiego;</p> <p>12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;</p> <p>13) rozumie i określa związek wartości poznawczych, etycznych i estetycznych w utworach literackich.</p>
2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:	
<p>1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;</p> <p>3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia</p>	<p>spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:</p> <p>1) analizuje strukturę eseju: odczytuje zawarte w nim sensy, sposób prowadzenia wywodu, charakterystyczne cechy stylu;</p> <p>2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki;</p>

<p>wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;</p> <p>4) określa wpływ starożytnego teatru greckiego na rozwój sztuki teatralnej; rozumie pojęcie katharsis i charakteryzuje jego rolę w kształtowaniu odbioru dzieła;</p> <p>5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;</p> <p>6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;</p> <p>7) odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej, stosuje kryteria pozwalające odróżnić arcydzieło od kiczu.</p>	<p>3) rozpoznaje nawiązania do tradycji biblijnej i antycznej w kulturze współczesnej;</p> <p>4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty;</p> <p>5) rozpoznaje i charakteryzuje główne style w architekturze i sztuce;</p> <p>6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach;</p> <p>7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.</p>
---	---

Mając na uwadze powyższe wymagania podstawy programowej oraz definicje 'erudycji', można sformułować wskazówki dla uczniów dotyczące budowania wypowiedzi świadczącej o erudycji zdającego.

Wskazówki dotyczące budowania wypowiedzi świadczącej o erudycji zdającego

Należy:

- wykazać się rozumieniem pojęć użytych w temacie lub umiejętnością definiowania tych pojęć
- przypomnieć sobie potrzebne do pełnego zrealizowania tematu informacje (np. na temat epoki, w której powstał tekst, prądu literackiego, motywu, konwencji literackiej, gatunku, wykorzystanych środków artystycznych), te, które pozwolą na pogłębione odczytanie wykorzystywanych tekstów i kontekstów
- przytaczać informacje z utworów literackich, posługując się trafną terminologią umożliwiającą pogłębione rozważenie problemu zawartego w temacie wypracowania
- przywołać funkcjonalne i różnorodne konteksty pogłębiające rozważania dotyczące problemu zawartego w temacie pracy, poszerzające i pogłębiające interpretację przywołanych utworów.

W tabeli zamieszczonej poniżej przedstawione zostały akapity z wypracowań maturalnych świadczące o erudycji zdającego lub zawierające fragmenty erudycyjne. W ostatniej kolumnie sformułowane zostało uzasadnienie oceny poziomu erudycji. **Czerwonym kolorem** wyróżniono fragmenty erudycyjne – wiedzę, terminy, pojęcia wykorzystane funkcjonalnie w przywołanych fragmentach prac.

<p>Temat: Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej.</p> <p>W pracy odwołaj się do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wybranej lektury obowiązkowej – utworu epickiego albo dramatycznego • sensu wiersza <i>Do samotności</i> Adama Mickiewicza • wybranych kontekstów. 		
Poziom erudycji	Przykład z wypracowania ilustrujący poziom erudycji	Uzasadnienie oceny erudycji
<p>Wypowiedź świadczy o erudycji zdającego</p>	<p><i>Samotność może być stanem zarówno pożądanym przez człowieka, jak i przyjmowanym niechętnie jako doświadczenie życiowe ograniczające jego możliwości. Sposób odczuwania własnego odosobnienia uzależniony bywa od typu osobowości, wpływu otoczenia, w utworach literackich – konstrukcji bohatera, na którą mają wpływ tendencje i prądy artystyczne epoki. Ten trzeci aspekt dotyczy postaci bohatera romantycznego – indywidualisty wyobcowanego ze społeczeństwa, w odosobnieniu fizycznym lub psychicznym poszukującego własnej drogi do celu. Takim bohaterem jest Konrad, bohater III cz. „Dziadów” Adama Mickiewicza, poeta, przekonany o własnej wielkości i wyjątkowości, twórca stawiający się na równi z Bogiem. W „Wielkiej Improwizacji” na skrzydłach własnych myśli i egocentrycznych wyobrażeń wznosi się ponad przyziemność otaczającego świata, niczym horacjański artysta przeobrażający się w ptaka i wzlatujący ku nieskończoności. Ten romantyczny Prometeusz samotność postrzega jako skutek własnego geniuszu twórczego. Manifestuje swoją dumę i pychę, buntując się przeciwko Bogu, stwierdzając: „Ja czuję nieśmiertelność, nieśmiertelność tworzę. Cóż Ty większego mogłeś zrobić, Boże?” Przekonanie o wyjątkowości sił twórczych romantycznego poety wyklucza w jego przekonaniu funkcjonowanie wśród ludzi i, niestety, prowadzi do eskalacji psychomachii zakończonej porażką osamotnionego w wyobrażeniach o własnej wielkości i potędze romantycznego męczennika</i></p>	<p>Zdający analizuje przyczyny i skutki samotności oraz jej odczuwanie przez bohatera dramatu romantycznego Adama Mickiewicza. Wykazuje się wiedzą przedmiotową, przywołuje i funkcjonalnie wykorzystuje terminy i pojęcia: <i>romantyczny bohater</i> – indywidualista wyobcowany wśród ludzi, tendencje i prądy artystyczne epoki, <i>psychomachia</i>, <i>prometeizm</i>. Wnikliwa analiza postawy bohatera doświadczającego samotności prowadzi do sformułowania logicznego wniosku. Dodatkowo zdający wykazuje się znajomością słów, sformułowań, konstrukcji składniowych składających się na indywidualny styl. We fragmencie występuje bogata leksyka, zróżnicowana składnia. Wykorzystany zostały w pełni funkcjonalnie kontekst historycznoliteracki.</p>

	<p>gotowego do najwyższych poświęceń dla zniewolonej ojczyzny. Samotność, chociaż wydaje się stanem pożądanym, przynosi euforię i cierpienie.</p>	
Praca zawiera fragmenty erudycyjne	<p>Osamotniony w swojej ścieżce życiowej był również Kordian, główny bohater dramatu Juliusza Słowackiego „Kordian”. Poznajemy go jako 15-letniego chłopca, poszukującego już od pierwszych chwil celu swojego życia. Młodzieniec cierpiął na „chorobę wieku”, która w dramacie nosiła nazwę „jaskółczego niepokoju”. Kordian odczuwa apatię, melancholię, smutek i niechęć do życia, które uważa za bezsensowne i pozbawione celu, cały swój los poszukiwał sensu swej egzystencji. Dodatkowym destrukcyjnym dla chłopaka czynnikiem jest nieszczęśliwa miłość do Laury, kobiety starszej od niego, która lekceważy jego uczucie. W tym momencie w doskonały sposób naszym oczom ukazuje się akcja która jest wynikiem wyobcowania i samotności. Kordian postanawia zmierzyć się z trudnym losem, w tym przypadku nie w najlepszy sposób postanawiając zaprzestać poszukiwania sensu swojej drogi życiowej poddaje się. Mając poczucie nieprzydatności postanawia uciec od zaistniałej sytuacji popełniając nieudane jak się potem okazuje samobójstwo. Po nieporadnie popełnionym samobójstwie udaje się w podróż po Europie w poszukiwaniu celu żywota, odnajduje je w trakcie monologu na szczycie Mount Blanc, kiedy to czuje bliskość Boga i uznaje siebie za godnego do rządzenia krajem, po tym postanawia podporządkować idei walki o ojczyznę swoje życie i tak odnajduje swoją drogę życiową. Postanawia zabić Cara przy pomocy innych spiskowców jednak wyniki głosowania na zabójcę uświadamiają mu iż został on skazany na samotność nawet w takim momencie. Próbie zabójstwa udaremnia jego słabość psychiczną – Strach i Imaginacja. Kordian w momencie tym odczuwa głęboko swoje osamotnienie, lecz to właśnie ono, spowodowało, że był w stanie jednocześnie odnaleźć cel istnienia, który dał mu siłę do dalszej</p>	<p>We fragmencie pojawiają się elementy erudycyjne świadczące o posiadaniu wiedzy przedmiotowej przez piszącego, np. pojęcia <i>choroba wieku, idea walki o ojczyznę</i>. W całym fragmencie jednak przeważa referujący tok wywodu, charakterystyczny dla streszczenia, co nie pozwala zdającemu w pełni funkcjonalnie wykorzystać wiedzy przedmiotowej.</p>

	<p>walki jak i w późniejszym czasie pozwoliło mu poświęcić temu całe swoje życie. Bohater dopiero w szpitalu psychiatrycznym dzięki Doktorowi – Szatanowi uświadamia sobie, że „poświęcił się za nic”.</p>
--	--

Kolejna tabela zawiera przykłady z wypracowań uczniowskich na poziomie rozszerzonym, ilustrujące różny poziom argumentacji. Pierwszy fragment świadczy o erudycji zdającego, w drugim pojawiają się fragmenty erudycyjne wypowiedzi. W ostatniej kolumnie sformułowane zostało uzasadnienie oceny poziomu erudycji. **Czerwony kolor** odnosi się do poziomu erudycji.

<p>Temat: <i>Autobiografizmu czy reprezentowanej przez pisarza postawy autobiograficznej w literaturze nie należy rozpatrywać w kategoriach dokumentalnego i szczegółowego odzwierciedlenia życia jednostki. Jest to raczej konwencja, która zależnie od kultury artystycznej i światopoglądu epoki, w różnym stopniu i w różny sposób dopuszcza do ujawnienia podmiotowego „ja”, posiadającego cechy autora, mniej lub bardziej zauważalne.</i> (Edyta Dziewońska)</p> <p>Rozważ, jaką rolę odgrywa autobiografizm w kreacji świata w dziełach literackich różnych epok. Punktem wyjścia do rozważań uczyni fragment tekstu Edyty Dziewońskiej.</p> <p>W pracy odwołaj się do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wybranej lektury obowiązkowej • utworów literackich z dwóch różnych epok • wybranego kontekstu. 		
Poziom erudycji	Przykład z wypracowania ilustrujący poziom erudycji	Uzasadnienie oceny poziomu erudycji
<p>Wypowiedź świadczy o erudycji zdającego</p>	<p><i>Ocena czyjegoś życia nie powinna być i nie jest ani prosta, ani ponadczasowa. Zależy przecież od postrzegania danej postawy w konkretnej epoce. Wielu ważnych informacji mogą dostarczyć nam książki odnoszące się do ówczesnych realiów. Znaczenie poczynionych obserwacji zwiększa się wtedy, gdy ich autor zamierza opowiadać – i pisać – o sobie samym, dla potomności, a tę opowieść formułuje w sposób na tyle zaawansowany, że trzeba mówić o swoistym nurcie, jakim jest autobiografizm. I o charakterystycznym gatunku, którym stała się autobiografia. Gdy jednak autor chce napisać o innych ludziach lub wykreować cały świat, zupełnie inny od tego, w którym żyje, warto rozważyć, do jakiego stopnia potrafi się odciąć od swojej</i></p>	<p>Zdający funkcjonalnie wykorzystał wiedzę przedmiotową w analizie związków biografii Mickiewicza ze sposobem przedstawienia sytuacji politycznej Litwy w pierwszej połowie XIX wieku. Przywołał informacje na temat filaretów i filomatów, działań aparatu carskiego, zmierzającego do ich likwidacji, do prześladowań elity intelektualnej. Pozwoliło to na uzasadnienie twierdzenia o wyraźnej obecności autobiografizmu w dziełach Mickiewicza. W analizie przywołana została trafna terminologia, np. mesjanizm, miłość romantyczna,</p>

własnej historii. Czy zrezygnuje ze wszystkich elementów literackiej autoprezentacji?

Najlepszym przykładem takiej roli autobiografizmu okazuje się bezdyskusyjnie twórczość Adama Mickiewicza, poety, który żywo reagował na szybko zmieniającą się sytuację polityczną swojej ojczyzny – Litwy – w pierwszej połowie XIX wieku. Podczas zaborów carska Rosja (a zwłaszcza senator Nowosilcow) postanowiła wziąć się za wileńską elitę intelektualną. Na celowniku znalazło się Towarzystwo Filomatów i Filaretów, działające na Uniwersytecie Wileńskim, którego członkiem był również Mickiewicz. Po interwencji Nowosilcowa większość działających w nim studentów zesłano na Syberię. Mickiewicz został zmuszony do emigracji, gdzie na podstawie własnych przeżyć opisał tragedię realiów życia na terenie zaboru rosyjskiego w „Dziadach cz. III”. Tekst ten stanowi komentarz Mickiewicza do barbarzyńskiego traktowania ludności polskiej i litewskiej przez zaborców. Autor zdaje się umieszczać części swoich poglądów w każdym zakamarku tego dramatu romantycznego. Główny bohater – Konrad – jest pełnym żalu, niespełnionym patriotą. Wygraża Bogu, zamknięty w celi. Podobnie czuł się Mickiewicz – na emigracji, bez możliwości powrotu do kraju.

W scenie V, czyli Widzeniu ks. Piotra, Mickiewicz przedstawia wizję mesjanizmu romantycznego oraz postać 40 i 4 – zbawiciela uciśnionej Polski, o którym mówi się, że ma symbolizować samego Mickiewicza. „Dziady cz. III” można traktować zatem jako apel autora do rodaków i zaborców, przekazanie własnych poglądów przez sytuowanie ich w fikcyjnych sytuacjach. Pamiętajmy przy tym, że czytelnicy tego dramatu mieli w pamięci klęskę powstania listopadowego z lat 1830–1831, tym boleśniej, że ów zryw zaczął się dla Polaków bardzo udanie.

Jednakże na „Dziadach cz. III” autobiografizm u Mickiewicza się nie kończy. Warto również wspomnieć

a pojęcia wykorzystano do pogłębionego odczytania przywoływanych tekstów literackich. Przy czym jako ilustracja związków między biografią a twórczością przytoczono różne utwory poety. Funkcjonalnie wykorzystano konteksty – polityczny, historyczny, biograficzny, biblijny.

Uwaga: Dziady cz. III to utworów wykorzystany częściowo funkcjonalnie, ponieważ autor pracy nie rozważa wątków autobiograficznych jako konwencji, o której pisze Edyta Dziewońska w przytoczonym cytacie.

	<p>o największej, romantycznej miłości Adama – Maryli Wereszczakównie, którą poeta umieścił jako tytułową bohaterkę wiersza „Do M.” i którą przywoływał w kilku balladach.</p> <p>Nieszczęśliwa miłość do Maryli była czymś, co poeta dobrze znał, i dzięki temu nawiązaniu do swoich własnych realiów mógł dużo trafniej opisać. Wzmocnił tym swój przekaz o niszczącej miłości romantycznej, niedającej o sobie zapomnieć i wciąż na nowo gorejącej, ukazanej w „Do M.”.</p>	
Praca zawiera fragmenty erudycyjne	<p>Poeta, w którego spuściźnie literackiej wyraźny okazuje się autobiografizm, jest Jan Kochanowski, renesansowy poeta doctus. W swoich utworach często prezentował on światopogląd stoicki, związany z filozofią humanizmu. Kochanowski kierował się renesansowymi postawami, podejmował tematy przemijalności, roli Boga w życiu człowieka, afirmacji świata i natury oraz zadawał pytania o wpływ człowieka na własne życie. Poeta zarówno w pieśniach, jak i we fraszkach prezentował swoje poglądy i refleksje, odzwierciedlające nastroje epoki odrodzenia. W wielu utworach nawiązywał on do twórczości klasycznych autorów, między innymi do Horacego, co było powszechnym zjawiskiem w sztuce renesansu. Parafrazował poszczególne utwory, tak aby lepiej odnosiły się do realiów znanych mu i polskim czytelnikom.</p> <p>Jednakże utworami, w których autobiografizm stał się najbardziej wyraźny, okazują się „Treny”. Impulsem do napisania tego cyklu poetyckiego była śmierć córki – Urszuli. Kochanowski w cyklu 19 trenów wyraża żal i rozpacz, związane z utratą dziecka, przedstawia swoje refleksje dotyczące żałoby, prezentuje obraz Urszuli, jaki zapamiętał, i kwestionuje wcześniejsze poglądy, natomiast głównym bohaterem i zarazem podmiotem lirycznym jest ojciec pogrążony w rozpacz. Poeta prezentuje swoją drogę przez żałobę po utracie dziecka, aż do pogodzenia się ze stratą, które następuje w ostatnim trenie, zatytułowanym „Sen”. Sytuacja</p>	<p>Zdający dostrzega wpływ wydarzeń z życia Jana Kochanowskiego na jego twórczość. Analizuje obecność autobiograficznych elementów w <i>Trenach</i>, poświęconych zmarłej córce poety. Stosuje przy tym podstawowe terminy, tj. podmiot i bohater liryczny, sytuacja liryczna. We wprowadzeniu do tej analizy podkreśla humanizm twórcy wyrażający się w prezentowaniu renesansowej postawy, afirmacji świata, natury, zainteresowania człowiekiem i jego miejscem w świecie. Funkcjonalnie została tu wykorzystana podstawowa wiedza przedmiotowa na temat obecności ideałów antycznej filozofii (bez wprowadzenia terminów <i>stoicyzm, epikureizm, horacjanizm</i>) w pieśniach i fraszkach poety. Wykorzystano pojęcia takie jak <i>renesansowy humanizm, afirmacja świata</i>. W analizie autobiografizmu <i>Trenów</i> trafnie przywołano podstawowe terminy z zakresu poetyki (<i>metafory, porównania, hiperbolizacja</i> cech Urszuli), ale bez zilustrowania ich przykładami. Wykorzystane zostały też informacje na temat kompozycji dramatycznej całego cyklu,</p>

liryczna w tym utworze przedstawia sen, podczas którego do bohatera przychodzi jego zmarła matka z Urszulą na rękach i pociesza go oraz daje rady, jak on sam ma dalej żyć. Za pośrednictwem postaci matki Kochanowski wyraża własne refleksje, do których doszedł, po kontemplacji utraty w poprzednich trenach. Lektura cyklu nie tylko dostarcza czytelnikowi wiedzy na temat przeżyć i wydarzeń, lecz także potwierdza kunsztowne wykonanie utworów lirycznych pełnych środków stylistycznych, takich jak metafory czy porównania, w tym – homeryckie, a także nawiązań do między innymi mitologii. Kochanowski również hiperbolizuje cechy Urszuli: ukazuje ją jako dziecko idealne, wręcz ponadprzeciętne, dlatego nie możemy powiedzieć, że treny są szczegółową dokumentacją, mimo że dotyczą autentycznych wydarzeń i przeżyć.

odzwierciedlającego kolejne etapy żałoby, prowadzące do pogodzenia się ze stratą. Funkcjonalnie zostały wykorzystane różne konteksty.

Uwaga: choć przytoczony fragment nie jest tak erudycyjny, jak poprzedni, to *Treny* są wykorzystane **w pełni funkcjonalnie** w stosunku do tematu – autor pracy rozpatruje ten cykl utworów jako konwencję / sposób na wyrażenie emocji, a nie tylko jako odniesienia do faktów z życia poety.

2. Od przeciętności do wyjątkowości – czyli o krokach prowadzących do erudycji w wypowiedziach pisemnych

Erudycja zdającego rozumiana jako przemyślane i celowe wykorzystanie wiedzy przedmiotowej może być doskonalona poprzez systematyczne wprowadzanie pojęć umożliwiających pogłębioną interpretację tekstu literackiego, utrwalanie tych pojęć i funkcjonalne przywoływanie w trakcie różnorodnych ćwiczeń na lekcjach języka polskiego. Zadanie to może ułatwić zestawienie potrzebnych pojęć zawartych w podstawie programowej szkoły podstawowej i ponadpodstawowej. Przykładowe zestawienie wybranych pojęć z zakresu kształcenia literackiego i kulturowego obrazuje poniższa tabela.

Zestawienie terminów i pojęć w podstawie programowej				
Terminy	szkoła podstawowa		szkoła ponadpodstawowa	
	kl. IV–VI	kl. VII i VIII	zakres podstawowy	zakres rozszerzony
literatura		literatura piękna, literatura naukowa, popularnonaukowa,	motyw literacki, topos, motywy biblijne i antyczne	tradycja literacka i kulturowa
epoki literackie			starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r., programy epoki literackiej	prądy literackie, grupa literacka, pokolenie literackie, tradycja biblijna i antyczna w kulturze współczesnej
rodzaje literackie	proza realistyczna, fantastycznonaukowa, utwory fantasy, poezja	epika, liryka i dramat		odmiany synkretyzmu rodzajowego
gatunki literackie	baśń, legenda, bajka, hymn, przypowieść, mit, opowiadanie, nowela, dziennik, pamiętnik, powieść, odmiany powieści i opowiadania, np. obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy	pamiętnik, komedia, fraszka, sonet, pieśń, tren, ballada, epopeja, tragedia	gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, epos, oda, tragedia antyczna, psalm, kronika, satyra, sielanka, ballada, dramat romantyczny, powieść poetycka, odmiany powieści i dramatu	

utwór literacki	tytuł, podtytuł, motto, puenta, punktu kulminacyjny; elementy świata przedstawionego, wydarzenia fabuły, obrazy poetyckie, fikcja literacka, elementy realistyczne i fantastyczne, dialog, monolog, podmiot liryczny, narrator, bohater, narracja pierwszoosobowa i trzecioosobowa, bohater główny i drugoplanowy, wątek główny, wątki poboczne, znaczenia dosłowne i przenośne,	akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog, dialog	treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego, sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej, kontynuacje i nawiązania	odmiany synkretyzmu gatunkowego, parafraza, parodia, trawestacja, aluzja literacka, warstwa semantyczna i semiotyczna archetyp, synteza sztuk
środki artystycznego wyrazu	epitet, porównanie, przenośnia, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, uosobienie, ożywienie, apostrofa, anafora, pytanie retoryczne, powtórzenie, wers, rym, strofa, refren, liczba sylab w wersie	neologizm, eufemizm, porównanie homeryckie, inwokacja, symbol, alegoria	środki znaczeniowe: oksymoron, peryfraza, eufonia, hiperbola; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antyteza, paralelizm, wyliczenie, epifora, elipsa; wersyfikacyjne, w tym przerzutnia	aliteracja, paronomazja, kontaminacja, metonimia, synekdocha, synestezja, odmiany inwersji, gradacja
konwencje literackie, kategorie estetyczne		komizm, ironia	konwencje: fantastyczna, symboliczna, mimetyczna, realistyczna, naturalistyczna, groteskową, ironia, autoironia, komizm, tragizm, humor, patos, groteska	mitologizacja i demitologizacja, konwencje: baśniowa, oniryczna, turpistyczna, nadrealistyczna, postmodernistyczna; przemiany konwencji
konteksty		biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny	historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny	
filozofia			główne prądy filozoficzne	poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach

tekst nieliteracki	inne teksty kultury, estetyka, tekst informacyjny, publicystyczny, temat i główna myśl tekstu, tytuł, wstęp, rozwinięcie, zakończenie, fakty, opinie	publicystyka, tekst publicystyczny, popularnonaukowy, naukowy; gatunki dziennikarskie: reportaż, wywiad, artykuł, felieton	publicystyczny, popularnonaukowy, naukowy; struktura tekstu: sens, główna myśl, sposób prowadzenia wywodu, argumentacja; artykuł, felieton, reportaż; teksty retoryczne (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowe i naukowe (rozprawa); wiadomość, komentarz, środki językowe	
tekst kultury/ dzieło sztuki	komiks, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne i audiowizualne; gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty, muzyka dzieła filmowego i telewizyjnego	adaptacja utworu literackiego (np. filmowa, sceniczna, radiowa) filmy, koncerty, spektakle, programy radiowe i telewizyjne, obraz, grafika, rzeźba, fotografia	teatr grecki, katharsis, pozaliterackie teksty kultury, kultura wysoka, kultura popularna, arcydzieło	główne style w architekturze i sztuce
wartości		problematyka egzystencjalna, wartości estetyczne, wartości uniwersalne		poznawcze, etyczne, estetyczne

Tego typu zestawienia można sporządzać z uczniami w każdej klasie, tak aby stopniowo uzupełniali oni repertuar pojęć do wykorzystania w trakcie tworzenia wypowiedzi pisemnej.

W czasie lekcji warto również wykształcić w uczniach nawyk planowania pracy i robienia notatek przed przystąpieniem do pisania. Analizując temat wypracowania, uczniowie mogą zadać sobie pytania, jaką wiedzą przedmiotową powinni wykazać się w realizacji tego tematu, aby ich wypowiedź świadczyła o erudycyjności. Odpowiedzi na pytania – w czasie egzaminu zapisane w brudnopisie choćby w postaci mapy myśli – pomogą im uporządkować wiedzę przedmiotową, zgromadzić potrzebne pojęcia i dokonać selekcji materiału.

Poniżej prezentujemy przykładowe pytania, jakie zadali sobie maturzyści, przygotowując się do napisania wypracowania, oraz odpowiedzi, które zanotowali.

1. Pytania do tematu na poziomie podstawowym

<p>Temat: Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej.</p> <p>W pracy odwołaj się do:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wybranej lektury obowiązkowej – utworu epickiego albo dramatycznego • sensu wiersza <i>Do samotności</i> Adama Mickiewicza • wybranych kontekstów. 	
Pytania	Odpowiedzi
✓ Jak przedstawiana jest samotność, jako stan występujący często czy rzadko, pożądaný czy niepożądaný?	➤ Samotność przedstawiana jest jako stan wyjątkowy, nie zawsze pożądaný przez bohatera.
✓ W których utworach literackich (lekturach obowiązkowych) ukazany został bohater będący samotnikiem z wyboru, poszukującym celu w życiu?	➤ Samotnikiem jest Konrad z III cz. <i>Dziadów</i> Adama Mickiewicza, tytułowy bohater <i>Kordiana</i> Juliusza Słowackiego, także np. (samotnym wśród ludzi) Stanisław Wokulski z <i>Lalki</i> Bolesława Prusa.
✓ W której epoce tworzył Adam Mickiewicz i co jest dla niej charakterystyczne? Jaki typ bohatera, sposób przedstawiania rzeczywistości jest obecny w tej epoce literackiej? W jakie założenia programowe epoki wpisuje się postawa bycia samotnikiem?	➤ Adam Mickiewicz to romantyczny twórca, romantyzm to epoka, w której akcentowano indywidualizm. Bohaterowie typowi dla romantyzmu – samotnicy, indywidualiści, nieszczęśliwi, szukający celu w życiu, rozczarowujący się w kontakcie z otaczającym światem, wyobcowani. W przypadku bohaterów romantycznych (np. Konrada i Kordiana) taka postawa wpisuje się w romantyczny indywidualizm. Wokulski (bohater powieści pozytywistycznej) posiada cechy romantyka i pozytywisty.
✓ Jaki kontekst można przywołać uzasadniający, wyjaśniający taką postawę człowieka?	➤ Warto wykorzystać kontekst historycznoliteracki, można również – psychologiczny lub literacki.

Taka analiza tematu pozwala na pogłębienie refleksji na temat problemu, zakreślenie obszaru analizy utworów, odczytania sensów. Warto wówczas zgromadzić terminy i pojęcia, które świadczyć będą o wykazaniu się wiedzą przedmiotową podczas pisania wypracowania. Mogą to być np.:

- bohater romantyczny, jaskółczy niepokój, Weltschmerz
- indywidualizm, prometeizm, psychomachia
- irracjonalizm, motyw metamorfozy artysty
- dramat romantyczny
- powieść pozytywistyczna itp.

2. Pytania do tematu na poziomie rozszerzonym

<p>Temat: <i>Autobiografizmu czy reprezentowanej przez pisarza postawy autobiograficznej w literaturze nie należy rozpatrywać w kategoriach dokumentalnego i szczegółowego odzwierciedlenia życia jednostki. Jest to raczej konwencja, która zależnie od kultury artystycznej i światopoglądu epoki, w różnym stopniu i w różny sposób dopuszcza do ujawnienia podmiotowego „ja”, posiadającego cechy autora, mniej lub bardziej zauważalne.</i> (Edyta Dziewońska)</p> <p>Rozważ, jaką rolę odgrywa autobiografizm w kreacji świata w dziełach literackich różnych epok. Punktem wyjścia do rozważań uczynić fragment tekstu Edyty Dziewońskiej.</p> <p>W pracy odwołaj się do</p> <ul style="list-style-type: none"> • wybranej lektury obowiązkowej • tekstów literackich z dwóch różnych epok • wybranego kontekstu. 	
Pytania	Odpowiedzi
✓ Czym jest autobiografizm i w czym się wyraża w utworze literackim?	➤ Autobiografizm zakłada wykorzystanie faktów z własnego życia przez autora tekstu literackiego w kreacji bohatera, prezentowaniu wydarzeń itp.
✓ Jakie rozumienie autobiografizmu prezentuje Edyta Dziewońska, co to znaczy, że nie należy go rozpatrywać jako szczegółowego odzwierciedlenia życia jednostki, dokumentalnego zapisu?	➤ Dziewońska podkreśla, że autobiografizm może przybierać różne formy, występować jako pewien przyjęty przez autora sposób wykorzystania wybranych faktów z własnego życia, czasami fragmentarycznych i nie sygnalizowanych wprost.
✓ W jaki sposób i w jakich formach może ujawniać się podmiotowe „ja” posiadające cechy autora mniej zauważalne?	➤ Podmiotowe „ja” może pośrednio sygnalizować związki z autorem utworu.
✓ Jak wykorzystanie autobiografizmu wpływa na ukształtowanie świata przedstawionego utworu?	➤ Warto wykorzystać kontekst historycznoliteracki, można również – psychologiczny lub literacki.
✓ W których utworach literackich (lekturach obowiązkowych) ukazany został autobiografizm? Czy w ten sam sposób, czy w odmienny?	➤ Świat przedstawiony może zostać ukształtowany z wykorzystaniem np. określonej konwencji, wspólnotę postaw i poglądów autora i bohatera (np. Konrad z III cz. <i>Dziadów</i> jako romantyczny poeta indywidualista i Mickiewicz jako romantyczny wieszcz, przywódca duchowy narodu).
✓ Jak prezentowany był autobiografizm w utworach literackich z różnych epok?	➤ Odmiennie przedstawienie autobiografizmu np. w <i>Trenach</i> Jana

	Kochanowskiego i w III cz. <i>Dziadów</i> Adama Mickiewicza.
✓ Jaki kontekst można przywołać uzasadniający, wyjaśniający funkcje autobiografizmu w utworze?	➤ Warto wykorzystać kontekst np.: historycznoliteracki, religijny, filozoficzny.

Wnikliwa analiza tematu winna zostać dopełniona zgromadzonymi pojęciami obrazującymi wysoki stan wiedzy zdającego. Mogą to być np.:

- wieszcz, poeta romantyczny, przywódca duchowy narodu
- poezja funeralna, tren antyczny i jego kompozycja, oryginalność *Trenów* Jana Kochanowskiego
- filozofia stoicka i epikurejska, kryzys renesansowego optymizmu.

3. Przykładowe ćwiczenia z komentarzem

Ćwiczenie 1. Analiza fragmentów wypracowań i ocena erudycyjności Zestaw dla ucznia

Przeczytaj załączone fragmenty wypracowań. Określ poziom ich erudycyjności. W tym celu wykonaj działania szczegółowe:

- przeanalizuj temat pracy
- wyjaśnij terminy, sformułowania, pojęcia
- zgromadź podstawowe informacje do wykorzystania w pracy – wiedzę przedmiotową
- zastanów się nad tym, jakie terminy i pojęcia możesz wykorzystać w pracy, żeby przekonać egzaminatora o swojej kompetencji w zakresie wiedzy przedmiotowej.

Temat

Melancholia – choroba duszy, motywacja do działania? Różne oblicza nudy w literaturze.

W pracy odwołaj się do:

- wybranej lektury obowiązkowej – utworu epickiego albo dramatycznego
- innego utworu literackiego – może to być również utwór poetycki
- wybranych kontekstów.

- ✓ Analiza problemu zawartego w temacie.
Zastanów się nad tym, co to znaczy, że trzeba przedstawić: **różne oblicza nudy w literaturze**.
- ✓ Wyjaśnienie pojęć.
Skorzystaj z dostępnych słowników, aby precyzyjnie wyjaśnić pojęcia: **melancholia, choroba duszy, motywacja** do działania. Do wyjaśnienia, definiowania pojęć możesz wykorzystać jeden z dostępnych słowników, np. sjp.pwn.pl, wsjp.pl, słownik terminów literackich, także podręcznik do romantyzmu.
- ✓ Analiza elementów tematu.
Odpowiedz na pytania:
 - Do jakich utworów muszę się odwołać w pracy?
 - Jakie konteksty mogę przywołać, aby pogłębić odczytanie utworów, przeanalizować problem?
- ✓ Przegląd posiadanej wiedzy przedmiotowej.
Odpowiedz na pytanie:
Jakie terminy i pojęcia, informacje o epoce, utworze, autorze itp. mogę wykorzystać, aby wykazać się erudycją?
- ✓ Analiza fragmentów wypracowań na podany temat, zwrócenie uwagi na erudycyjność.
Odpowiedz na pytania:
 - Jakie zagadnienia z wiedzy przedmiotowej zostały wykorzystane we fragmentach wypracowań?
 - Jakie terminy i pojęcia?
 - Czy zostały wykorzystane funkcjonalnie?

Podkreśl zdania erudycyjne. Opatrz fragmenty komentarzami dotyczącymi erudycji piszącego.

✓ Wprawka redakcyjna.

Zastanów się nad tym, jak można poprawić ten fragment wypracowania, który nie spełnia wymogu wykazania się erudycją w pracy.

Fragment 1.

O bezsensie ludzkiego życia pisze Juliusz Słowacki w tekście pt. „Kordian”. Kordian jako bohater jest ukazany w pierwszych scenach utworu jako młody chłopak, który nie ma celu w swoim życiu. Rozmyśla o świecie, zastanawia się, co w swoim życiu mógłby robić. Nieszczęśliwie zakochany w starszej od siebie Laurze, odrzucony, nie potrafi się pogodzić z odrzuceniem. Nawet Grzegorz nie potrafi pobudzić Kordiana do działania. Bohater wyrusza w podróż, żeby zdobyć doświadczenia życiowe, poszukać celu w swoim życiu. Podróżuje po Europie i gorzko się rozczarowuje co do świata. Przekonuje się o tym, że światem rządzi pieniądź, za pieniądze można kupić wszystko. Dopiero na Mont Blanc Kordian odnajduje cel, sens życia, postanawia się poświęcić za ojczyznę, niczym Winkelried.

Komentarz ucznia:

.....

.....

.....

Fragment 2.

Wyjątkowo pesymistyczny obraz melancholii wyrażającej się w bierności wobec zła istniejącego w świecie prezentuje w wierszu „Koniec wieku XIX” Kazimierz Przerwa-Tetmajer. W utworze składającym się z szeregu nierozwiniętych pytań i odpowiedzi, utworze kojarzącym się z filozoficznym wywodem, młodopolski artysta podejmuje refleksję na temat postawy człowieka ery schyłkowej wobec uznanych dotychczas wartości. Adresat, do którego zostaje skierowane dramatyczne pytanie o „tarczę przeciw włóczni złego”, pozostaje bez odpowiedzi. Młodopolski dekadent, zwieszający głowę, prezentuje postawę bierną, nie potrafi, a może nie chce chronić się przed złem, nie znajduje oparcia w wierze, odrzuca różne przejawy postawy czynnej: walkę, bunt, nie potrafi też zaakceptować cierpienia. Idealnie obrazuje zniechęcenie tego bohatera wobec życia obraz Wojciecha Weissa „Melancholik” – przedstawiający mężczyznę w czarnym stroju, zapatrzonego w nieokreślony punkt w otaczającej przestrzeni. Zmarszczone czoło, wzniesione brwi, nieobecne spojrzenie ujawniają negatywną postawę wobec świata – smutek, zadumę, zniechęcenie.

Komentarz ucznia:

.....

.....

.....

Ćwiczenie 1. Analiza fragmentów wypracowań i ocena erudycyjności

Komentarz – przykładowe odpowiedzi, notatki

Temat

Melancholia – choroba duszy, motywacja do działania? Różne oblicza nudy w literaturze.

W pracy odwołaj się do:

- wybranej lektury obowiązkowej – utworu epickiego albo dramatycznego
- innego utworu literackiego – może to być również utwór poetycki
- wybranych kontekstów.

- ✓ Analiza problemu zawartego w temacie.
Zastanów się nad tym, co to znaczy, że trzeba przedstawić: **różne oblicza nudy w literaturze.**

np.

nuda: «uczucie przygnębienia, zniechęcenia, spowodowane bezczynnością, monotonią życia» sjp.pwn.pl; czyli stan, w którym człowiek nie ma chęci do działania, jest bierny, dlatego, że nic nie jest w stanie go zainteresować

różne oblicza nudy: to, na jakie sposoby zniechęcenie, przygnębienie człowieka może się przejawiać, czy następuje całkowite wycofanie się z działań, bierność, czy może lekceważący stosunek do innych, itp.

- ✓ Wyjaśnienie pojęć.
Skorzystaj z dostępnych słowników, aby precyzyjnie wyjaśnić pojęcia: **melancholia, choroba duszy, motywacja** do działania. Do wyjaśnienia, definiowania pojęć możesz wykorzystać jeden z dostępnych słowników, np. sjp.pwn.pl, wsjp.pl, słownik terminów literackich, także podręcznik do romantyzmu.

np.

melancholia: 1. «stan głębokiego przygnębienia i apatii»; 2. «nastrój łagodnego smutku i głębokiej zadumy» (sjp.pwn.pl), czyli negatywnie odczuwany stan przez człowieka objawiający się albo jako bierność, albo jako skłonność do refleksji

choroba duszy: Weltschmerz (niem. = ból istnienia) – poczucie zniechęcenia, melancholii, bezcelowości życia i zła świata, połączone zazwyczaj z niezgodą na panujące normy społeczno-moralne; określało zachowanie pisarzy i postępowanie kreowanych postaci literackich w takich okresach i kierunkach lit., jak preromantyzm, romantyzm, modernizm, Młoda Polska. Por. werteryzm. (*Słownik terminów literackich*)

motywacja do działania: 1. «to, co powoduje podjęcie jakichś działań lub decyzji» (sjp.pwn.pl), czyli przyczyny skłaniające człowieka do podjęcia danej czynności, dokonania wyboru

- ✓ Analiza elementów tematu.
Odpowiedz na pytania:
 - Do jakich utworów muszę się odwołać w pracy?
 - Jakie konteksty mogę przywołać, aby pogłębić odczytanie utworów, przeanalizować problem?

np.

- lektura obowiązkowa, utwór epicki lub dramatyczny (np. *Kordian* Juliusza Słowackiego, *Lalka* Bolesława Prusa);
- konteksty:
 - filozoficzny – ból istnienia
 - historycznoliteracki – indywidualizm bohatera romantycznego
 - kulturowy – topos theatrum mundi, świat jako teatr, człowiek jako marionetka
 - literacki – bohater *Cierpień młodego Wertera* J. W. Goethego, poezja Kazimierza Przerwy-Tetmajera, np. *Koniec wieku XIX*, *Hymn do Nirwany*.

- ✓ Przegląd posiadanej wiedzy przedmiotowej.

Odpowiedz na pytanie:

Jakie terminy i pojęcia, informacje o epoce, utworze, autorze itp. mogę wykorzystać, aby wykazać się erudycją?

np.:

Weltschmerz, theatrum mundi, romantyczny indywidualizm, dekadentyzm, Nirwana, dramat romantyczny, powieść epistolarna, kryzys wartości, schyłek wieku itp.

- ✓ Analiza fragmentów wypracowań na podany temat, zwrócenie uwagi na erudycyjność.

Odpowiedz na pytania:

- Jakie zagadnienia z wiedzy przedmiotowej zostały wykorzystane we fragmentach wypracowań?
- Jakie terminy i pojęcia?
- Czy zostały wykorzystane funkcjonalnie?

Podkreśl zdania erudycyjne. Opatrz fragmenty komentarzami dotyczącymi erudycji piszącego.

Fragment 1.

O bezsensie ludzkiego życia pisze Juliusz Słowacki w tekście pt. „Kordian”. Kordian jako bohater jest ukazany w pierwszych scenach utworu jako młody chłopak, który nie ma celu w swoim życiu. Rozmyśla o świecie, zastanawia się, co w swoim życiu mógłby robić. Nieszczęśliwie zakochany w starszej od siebie Laurze, odrzucony, nie potrafi się pogodzić z odrzuceniem. Nawet Grzegorz nie potrafi pobudzić Kordiana do działania. Bohater wyrusza w podróż, żeby zdobyć doświadczenia życiowe, poszukać celu w swoim życiu. Podróżuje po Europie i gorzko się rozczarowuje co do świata. Przekonuje się o tym, że światem rządzi pieniądź, za pieniądze można kupić wszystko. Dopiero na Mont Blanc Kordian odnajduje cel, sens życia, postanawia się poświęcić za ojczyznę, niczym **Winkelried**.

Komentarz ucznia:

Fragment 1. to głównie streszczenie losów, działań Kordiana. Utwór został dobrany dobrze, ale wykorzystany niefunkcjonalnie, nie przywołano kontekstu. Razi ubóstwo słownictwa, powtórzenia, konstrukcje składniowe się powtarzają. Jedyne pojęcie świadczące o wiedzy przedmiotowej to postać przywołana przez Kordiana na szczycie Mont Blanc – Winkelried. Brakuje jednak komentarza wyjaśniającego cel przywołania tej postaci, więc pojęcie zostało przywołane niefunkcjonalnie.

Fragment 2.

Wyjątkowo pesymistyczny obraz melancholii wyrażającej się w bierności wobec zła istniejącego w świecie prezentuje w wierszu „Koniec wieku XIX” Kazimierz Przerwa-Tetmajer. W utworze składającym się z szeregu nierozwiniętych pytań i odpowiedzi, utworze kojarzącym się z filozoficznym wywodem, młodopolski artysta podejmuje refleksję na temat postawy człowieka ery schyłkowej wobec uznanych dotychczas wartości. Adresat, do którego zostaje skierowane dramatyczne pytanie o „tarczę przeciw włóczni złego” pozostaje bez odpowiedzi. Młodopolski dekadent, zwieszający głowę prezentuje postawę bierną, nie potrafi, a może nie chce chronić się przed złem, nie znajduje oparcia w wierze, odrzuca różne przejawy postawy czynnej - walkę, bunt, nie potrafi też zaakceptować cierpienia. Idealnie obrazuje zniechęcenie tego bohatera wobec życia obraz Wojciecha Weissa „Melancholik” – przedstawiający mężczyznę w czarnym stroju, zapatrzonego w nieokreślony punkt w otaczającej przestrzeni. Zmarszczone czoło, wzniesione brwi, nieobecne spojrzenie ujawniają negatywną postawę wobec świata – smutek, zadumę, zniechęcenie. W obu dziełach przedstawiono człowieka *fin de siècle* doświadczającego kryzysu wartości.

Komentarz ucznia:

Fragment 2. zawiera rozważania na temat trafnie dobranego tekstu poetyckiego – młodopolskiego dekadentckiego wiersza Kazimierza Przerwy-Tetmajera „Koniec wieku XIX”. Funkcjonalnie wykorzystano utwór i przywołano stosowny kontekst ilustrujący odczytanie utworu – obraz Weissa „Melancholik”. Wykorzystana została szeroka wiedza przedmiotowa, terminy i pojęcia: młodopolski poeta / artysta, filozoficzny wywód, dekadent, schyłek wieku, fin de siècle. Przywołany został także trafny cytat, nazwane zostały wartości: wiara, walka, bunt. Słownictwo jest bogate, składnia zróżnicowana.

- ✓ Wprawka redakcyjna.
Zastanów się nad tym, jak można poprawić ten fragment wypracowania, który nie spełnia wymogu wykazania się erudycją w pracy.

Przykładowo poprawiony fragment:

Fragment 1.

O bezsensie ludzkiego życia pisze Juliusz Słowacki w romantycznym dramacie „Kordian”. Tytułowy bohater jako młody 15-letni chłopiec doświadcza *jaskółczego niepokoju*, nie potrafi odnaleźć sensu, celu w swoim życiu. Choroba wieku, znana z „Cierpień młodego Wertera” Johanna Wolfganga Goethego, odbiera bohaterowi wszelkie siły witalne, pogrąża w nudzie, bierności, zniechęceniu. Z tego stanu nie potrafi otrząsnąć się młody panicz słuchający opowieści sługi, Grzegorza o czynnych postawach, działaniach przynoszących efekty. Nawet podróż po Europie nie przynosi początkowo odpowiedzi na pytania o sens życia. Dopiero na Mont Blanc, najwyższej iglicy tego szczytu, Kordian odnajduje swoje powołanie – walkę w obronie ojczyzny, poświęcenie. Wypowiada słowa „Polska Winkelriedem narodów” i na obłoku spływa wprost do Warszawy, gdzie jako spiskowiec czynnie zaangażuje się w walkę z uzurpatorem i tyranem. I chociaż straceńczy plan zabicia cara, który koronował się na króla Polski, nie został sfinalizowany, a młody podchorąży znalazł się w szpitalu dla psychicznie chorych, to zmanifestował swój cel, odnalazł sens życia, przeciwstawił się nudzie, melancholii, która niszczyła jego wnętrze, pokonał *Weltschmerz*.

Ćwiczenie 2. Wprowadzanie terminów i pojęć specjalistycznych

Zestaw dla ucznia

Przeczytaj załączony fragment *Antygony* Sofoklesa. Zastanów się nad tym:

- jakie pojęcia, terminy można wykorzystać w interpretacji tego fragmentu
- jakie konteksty można przywołać, żeby pogłębić odczytanie fragmentu
- jakie pojęcia, terminy umożliwią pogłębione odczytanie, interpretację tragedii antycznej.

Sofokles

Antygona

Ismena

Więc ty zamierzasz grzebać wbrew ukazom?

Antygona

Tak! Brata mego, a dodam... i twego;
Bo wiarołomstwem nie myślę się kalać.

Ismena

Niczym dla ciebie więc zakaz Kreona?

Antygona

Niczym, on nie ma nad moimi prawa.

Ismena

Biada! O rozważ, siostró, jak nam ojciec
Zginął wśród sromu i pośród niesławy,
Kiedy się jemu błędy ujawniły,
A on się targnął na własne swe oczy;
Żona i matka – dwuznaczne to miano –
Splecionym węzłem swe życie ukróca;
Wreszcie i bracia przy jednym dnia słońcu
Godzą na siebie i morderczą ręką
Jeden drugiemu śmierć srogą zadaje,
[...]

Antygona

Ja ci nie każę niczego, ni choćbyś
Pomóc mi chciała, wdzięczne by mi było,
Lecz stój przy swojej myśli, a ja brata
Pogrzebię sama, potem zginę z chlubą.
Niechaj się zbratam z mym kochanym w śmierci
Po świętej zbrodni. A dłużej mi zmarłym
Miłą być trzeba niż ziemi mieszkańcom,
Bo tam zostanę na wieki; tymczasem
Ty tu znieważaj święte prawa bogów.

Ćwiczenie 2. Wprowadzanie terminów i pojęć specjalistycznych

Komentarz – przykładowe odpowiedzi, notatki

Przeczytaj załączony fragment *Antygony* Sofoklesa. Zastanów się nad tym:

- jakie pojęcia, terminy można wykorzystać w interpretacji tego fragmentu

np.

fatum, klątwa, przeznaczenie, konflikt tragiczny, tragizm, prawo boskie / prawo ludzkie

- jakie konteksty można przywołać, żeby pogłębić odczytanie fragmentu

np.

wierzenia starożytnych Greków na temat życia pozagrobowego, klątwa rodu Labdakidów za podłość popełnioną w przeszłości przez Lajosa – konteksty religijny i mitologiczny

- jakie pojęcia, terminy umożliwią pogłębione odczytanie, interpretację dramatu antycznego

np.

tragedia antyczna, konflikt tragiczny, bohater tragiczny, wina tragiczna, ironia tragiczna, pycha (*hybris*), zasada trzech jedności (miejsca, czasu i akcji), epejsodion, stasimon, prolog, epilog, parodos, exodos, chór, perypetia, katastrofa, patos, decorum, bohater statyczny

Poniżej przykład notatek, jakie można robić przy analizie utworu literackiego. Kolorem zielonym zaznaczono informacje i pojęcia potrzebne do interpretacji podanego fragmentu *Antygony*. Kolorem niebieskim wyróżniono zapisy dotyczące kontekstów.

<p>Sofokles Antygona</p> <p>Ismena Więc ty zamierzasz grzebać wbrew ukazom?</p> <p>Antygona Tak! Brata mego, a dodam... i twego; Bo wiarołomstwem nie myślę się kalać.</p> <p>Ismena Niczym dla ciebie więc zakaz Kreona?</p> <p>Antygona Niczym, on nie ma nad moimi prawa.</p> <p>Ismena Biada! O rozważ, siostrzo, jak nam ojciec Zginał wśród sromu i pośród niestawy, Kiedy się jemu błędy ujawniły, A on się targnął na własne swe oczy; Żona i matka – dwuznaczne to miano – Splecionym węzłem swe życie ukróca; Wreszcie i bracia przy jednym dnia słońcu Godzą na siebie i morderczą ręką Jeden drugiemu śmierć srogą zadaje, [...]</p> <p>Antygona Ja ci nie każę niczego, ni choćbyś</p>	<p>zakaz władcy Teb, Kreona, który zabronił pochowania Polinejkesa uznanego za zdrajcę</p> <p>Antygona nie chce sprzeniewierzyć się bogom, chce pochować Polinejkesa zgodnie z tradycją i respektując prawa boskie</p> <p>prawa odwieczne, uświęcone tradycją stawia ponad prawo ludzkie, ustanowione przez Kreona – wydany zakaz</p> <p>Ismena przywołuje fakty z życia Edypa oraz bratobójczą walkę zakończoną śmiercią obu braci (Eteoklesa i Polinejkesa) świadczące o wypełnieniu się przepowiedni, przeznaczenia, fatum ciążącym nad rodem Labdakidów.</p> <p>kontekst mitologiczny – historia rodu Labdakidów, fatum ciążące na członkach tego rodu, przepowiednia, która wypełniła się pomimo walki Edypa z losem</p>
--	--

<p>Pomóc mi chciała, wdzięczne by mi było, Lecz stój przy swojej myśli, a ja brata Pogrzebię sama, potem zginę z chlubą. Niechaj się zbratam z mym kochanym w śmierci Po świętej zbrodni. A dłużej mi zmarłym Miłą być trzeba niż ziemi mieszkańcom, Bo tam zostanę na wieki; tymczasem Ty tu znieważaj święte prawa bogów.</p>	<p>Antygona prezentuje postawę niezmienną, niezlomną, jest bohaterką statyczną</p> <p>w hierarchii wartości na pierwszym miejscu Antygona stawia postępowanie zgodne z prawem boskim, nakaz moralny, kieruje się miłością do brata, surowo osądza siostrę, Ismenę, zarzucając jej wiarołomstwo, znieważenie świętych praw bogów</p> <p>kontekst religijny: zgodnie z wierzeniami starożytnych Greków dusza człowieka, którego ciało nie zostało chociażby symbolicznie pochowane, nie mogła trafić do podziemi, nie mogła zaznać spokoju</p>
---	---